

GRAMATIKA 5. i 6. RAZREDA



Ime i prezime: _____

5. razred

VRSTE RIJEČI

(RIJEČ je glas ili skup glasova koji ima neko značenje.)

Postoji deset vrsta riječi – pet promjenjivih vrsta i pet nepromjenjivih. Promjenjive su vrste riječi **imenice, glagoli, pridjevi, zamjenice i brojevi**; a nepromjenjive su **prilozi, prijedlozi, usklici, veznici i čestice**.

NEPROMJENJIVE VRSTE RIJEČI

Veznici su riječi koje povezuju riječi ili rečenice.

Primjeri: *i, pa, te, ni, niti, a, ali, nego, no, već, ili, jer, dok, kad, čim, ako...*

Doći ću. Ne znam kad. > Doći ću, ali ne znam kad. Trčim. Slušam glazbu. > Trčim i slušam glazbu.

Usklici su riječi koje kazuju neke osjećaje, služe za doziv ili oponašaju zvukove iz prirode.

Primjeri: *Au! Joj! Hej! Ej! Pljus! Tres! Vau-vau!...*

Čestice su riječi koje služe:

- za preoblikovanje rečenice u niječnu, upitnu, potvrdnu rečenicu, npr. *ne, da, li, zar* (*Da, doći ću. Ne mogu doći. Hoćeš li doći.*)
- za pojačavanje značenja neke riječi, npr. *baš, čak, već, još...* (*On je baš dobar. Ona je već došla. On još nije došao. Čak i ja to znam.*)

Prijedlozi su riječi koje kazuju odnose među bićima, stvarima ili pojavama. Predlažu se, tj. predmeću pred imenice ili zamjenice.

Primjeri: *Loptica je **na** stolu. Loptica je **ispod** stola. Loptica je **pokraj** njega. Loptica leti **iznad** stola. Loptica je **u** ladici. Loptica se odbila **od** stola...*

Prijedloge je najlakše prepoznati po tome što su posve ovisni o dopuni. Promotrite gore navedene primjere – teško bi rečenica završila nakon prijedloga, bila bi nepotpuna. Prijedlog „traži“ kao dopunu imenicu ili zamjenicu.



Prilozi su riječi koje kazuju neke okolnosti vršenja glagolske radnje, npr. mjesto, vrijeme ili način, a prepoznamo ih po pitanjima (ako je odgovor na ta pitanja jedna riječ, onda je to prilog):

- **mjesni prilozi** odgovaraju na pitanja: **Gdje? Kamo? Kuda? Odakle? Dokle?**, npr. *ovdje, ondje, tu, tamo, negdje...*
- **vremenski prilozi** odgovaraju na pitanja: **Kada? Otkad? Dokad?**, npr. *danas, sutra, sada, nikada, onda, tada...*
- **načinski prilozi** odgovaraju na pitanje: **Kako?**, npr. *ovako, onako, tako, svakako, nikako...*

PROMJENJIVE VRSTE RIJEČI

Kod promjenjivih riječi mogu se mijenjati glasovi na kraju riječi, npr. školaa, u školu, sa školom, škole. Taj dio koji se mijenja zovemo **nastavak**, a dio riječi koji se ne mijenja zovemo **osnova**.

Imenice su riječi koje imenuju bića, stvari ili pojave.

Dijele se na:

OPĆE – ime za sve pripadnike neke vrste: *čovjek, zec, kuća, škola, grad, otok...*

VLASTITE – ime za jednog određenog pripadnika neke vrste: *Ivan, Mars, Zagreb, Hvar...*

ROD IMENICE

Imenice mogu biti u ženskom, muškom ili srednjem rodu. Rod najlakše prepoznamo tako da imenicu dodamo uz riječi *ova, ovaj, ovo*: OVA *knjiga* (ženski rod), OVAJ *stol* (muški rod), OVO *selo* (srednji rod).

BROJ IMENICE

Imenice mogu biti u jednini ili množini (*knjiga - knjige, stol - stolovi, selo - sela...*).

PADEŽ IMENICE

Pri povezivanju s drugim riječima, imenice se mijenjaju po padežima. Promjena riječi po padežima zove se **sklonidba** ili **deklinacija**.

Naziv padeža i padežna pitanja:	jednina:	množina:
NOMINATIV - TKO ili ŠTO (postoji)?	slon	slonovi
GENITIV - KOGA ili ČEGA (se bojim)?	slona	slonova
DATIV - KOMU ili ČEMU (dajem)?	slonu	slonovima
AKUZATIV - KOGA ili ŠTO (vidim)?	slona	slonove
VOKATIV - Oj! Ej! (obraćanje ili dozivanje)	slone	slonovi
LOKATIV - O KOME ili ČEMU (govorim)? (prijedlozi uz LOKATIV: <i>na, o, po, pri, prema, u</i>)	(o) slonu	(o) slonovima
INSTRUMENTAL - (S) KIM ili ČIME (se družim / se ponosim)?	(sa) slonom	(sa) slonovima

Pridjevi su riječi koje kazuju osobine bića, stvari i pojava.

Tri su vrste pridjeva, a prepoznamo ih po pitanjima:

OPISNI (kakvo je što?), npr. *žut, zelen, dobar, pristojan...*

POSVOJNI (čije je što?), npr. *Markov, Anin, bratov, školski...*

GRADIVNI pridjevi (pitanje: od čega je što?), npr. *drven, staklen, plastični...*



Pridjevi se mijenjaju po padežima, rodu, broju i stupnju. U svemu se prilagođavaju imenici uz koju stoje pa prema imenici prepoznamo gramatičke osobine pridjeva: ROD, BROJ I PADEŽ.

Na primjer: *Skrio se iza **plave zgrade**...*

[*ova zgrada* (ž.r.); *iza koga/čega?* (genitiv); *jedna je zgrada, tj. imenica je u jednini* – sve to vrijedi i za pridjev: on je u ženskome rodu, u genitivu i u jednini].

Neki se pridjevi mogu mijenjati i po stupnjevima: *jak – jači – najjači*.

Prvi stupanj zove se **POZITIV**, drugi **KOMPARATIV**, a treći **SUPERLATIV**.

Ta se promjena naziva **stupnjevanje** ili **komparacija**. U njoj se zapravo dva ili više predmeta, bića uspoređuju po nekoj osobini.

POZITIV	KOMPARATIV	SUPERLATIV
sladak	sladi	najsladi
dobar	bolji	najbolji
miran	mirniji	najmirniji

Glagoli

su riječi koje kazuju radnju, stanje ili zbivanje.

Osnovni, neodređeni glagolski oblik zove se **INFINITIV**.

U rječnicima su glagoli zapisani u infinitivu. On uvijek završava na **-ti** ili **-ći**. Npr. *pisati, učiti, raditi, doći, peći, reći, ući...*

Glagoli se mogu mijenjati po licima ili osobama (npr. **ja radim, ti radiš, on/ona radi, mi radimo, vi radite, oni/one rade**), a ta se promjena zove **SPREZANJE** ili **KONJUGACIJA**.

Glagoli se također mijenjaju po vremenima, možemo izreći prošlost, sadašnjost i budućnost. Za prošlost se koristi latinski naziv **perfekt**, za sadašnjost **prezent**, a za budućnost **futur**.

Primjer: glagol „spavati“

		glagolska vremena		
		PERFEKT	PREZENT	FUTUR
1. lice jd.	ja	sam spavao	spavam	ću spavati
2. lice jd.	ti	si spavao	spavaš	ćeš spavati
3. lice jd.	on/ona/ono	je spavao	spava	će spavati
1. lice mn.	mi	smo spavali	spavamo	ćemo spavati
2. lice mn.	vi	ste spavali	spavate	ćete spavati
3. lice mn.	oni/one/ona	su spavali	spavaju	će spavati

OD ČEGA SE TVORE?

PREZENT – od osnove i nastavaka.

PERFEKT – od skraćenog prezenta pomoćnog glagola „biti“ (*jesam, jesi...*) i glagolskog pridjeva radnog

FUTUR – od skraćenog prezenta pomoćnog glagola „htjeti“ (*hoću, hoćeš...*) i infinitiva

GLAGOLSKI PRIDJEV RADNI [tvori se (pijevnim) nastavcima: -o, -la, -lo, -li, -le, -la]:

	muški rod:	ženski rod:	srednji rod:
jednina:	<i>gledao</i>	<i>gledala</i>	<i>gledalo</i>
množina:	<i>gledali</i>	<i>gledale</i>	<i>gledala</i>



6. razred

Zamjenice su riječi koje zamjenjuju druge riječi (imenice, pridjeve i brojeve). Postoji sedam vrsta zamjenica:

OSOBNJE	POSVOJNE	POVRATNA	POVRATNO-POSVOJNA	POKAZNE	UPITNE I ODNOSNE	NEODREĐENE (tvore se od upitnih ili odnosnih, osim zamjenice <i>sve</i>)
ja ti on (ona, ono)	moj tvoj njegov (njezin, njen)	sebe (se)	svoj	ovaj ovakav ovolik	tko	netko (tko), nitko, itko, svatko, tko god, tko god, bilo tko, ma tko, makar tko
mi vi oni (one, ona)	naš vaš njihov			taj takav tolik	što	nešto (što), ništa, išta, svašta, što god, što god, bilo što, ma što, makar što, koješta
				onaj, onakav, onolik	koji	neki (koji), nikoji, ikoji, svaki, koji god, bilo koji, ma koji, makar koji
					čiji	nečiji (čiji), ničiji, ičiji, svačiji, čiji god, bilo čiji, ma čiji
					kakav	nekakav (kakav), nikakav, ikakav, svakakav, kakav god, bilo kakav, ma kakav, makar kakav, kojekakav
					kolik	nekolik, koliki god, bilo kolik, ma kolik, makar kolik sve

O pojedinim vrstama zamjenica puno govore njihovi nazivi:

- **osobne** zamjenjuju osobe: *Ona puno uči.*
- **posvojne** kazuju pripadanje: *Ovo je moja bilježnica.*
- **povratna** se rabi kad se radnja vraća na vršitelja: *Ivo se počesljao. Najviše je uzeo sebi.*
- **povratno-posvojna** se rabe kad nešto pripada vršitelju radnje: *Pero čuva svoje stvari.*

- **pokazne** pokazuju na nešto blizu govorniku: *Ovaj pas je brz.*; blizu sugovornika: *Taj pas je brz.*; dalje od njih: *Onaj pas je brz.*
- **upitne** se koriste u upitnim rečenicama: *Tko je to učinio?*
- **odnosne** postaju veznici pa uspostavljaju odnos među dvjema surečenicama: *Ne znam tko je to učinio.*
- **neodređene** upućuju na nešto neodređeno, nepoznato: *Mislim da je netko pred vratima.*

Brojevi su riječi koje kazuju koliko čega ima (to su **glavni brojevi**: *jedan, dva, tri...*) ili koje je što po redu (to su **redni brojevi**: *prvi, drugi, treći...*).

PROMJENA BROJEVA

Redni se brojevi svi mogu mijenjati po padežima, a od glavnih se mijenja uglavnom samo broj *jedan*, brojevi *dva, tri i četiri* rijetko se mijenjaju: *dva – dvaju – dvama; tri – triju – trima; četiri – četiriju – četirima.*

Brojevne imenice *dvoje, troje, četvero, petero...* upotrebljavaju se kad su osobe muškog i ženskog spola u skupini.

Glagoli – proširivanje znanja



GLAGOLI PO VIDU mogu biti **svršeni** ili **nesvršeni**.

Nesvršeni glagoli izriču dulju, trajnu radnju, a svršeni glagoli izriču već dovršenu ili kratku, trenutnu radnju. U sljedećim primjerima **vidskih parnjaka** pokušaj procijeniti koji kazuje dulju radnju, a koji kratku ili već dovršenu: *ući – ulaziti, baciti – bacati, dodavati – dodati, pogledati – gledati, pisati – napisati, prepričati – prepričavati, viknuti – vikati, spremati – spremiti, otvoriti – otvarati...*

GLAGOLI PO PREDMETU RADNJE mogu biti **prijelazni, neprijelazni** ili **povratni**.

PRIJELAZNIMA se može dodati predmet radnje (riječ u akuzativu), npr. *gledati (film), čitati (knjigu), pisati (pismo)...*

NEPRIJELAZNIMA se ne može dodati riječ u akuzativu na koji radnja prelazi, npr. *sjediti, hodati, ležati, letjeti, ući...*

POVRATNI glagoli imaju u rečenici uza se povratnu zamjenicu *sebe (se)*, npr. *smijati se, bojati se, češljati se...*

Glagolima možemo kazati neko vrijeme, ali i način vršenja radnje: zapovijed, molba, želja i slično.

Glagolska vremena su **prezent, perfekt, imperfekt, aorist, pluskvamperfekt, futur prvi i futur drugi**.

Glagolski načini su **imperativ (zapovjedni način), kondicional prvi i kondicional drugi**.

Primjer: glagol *gledati* (nesvršeni) i glagol *pogledati* (svršeni – za aorist i gl. prilog prošli)

	PREZENT	PERFEKT	IMPERFEKT	AORIST	PLUSKVAMPERFEKT
ja	gledam	gledao sam	gledah	pogledah / dođoh	bio sam gledao / bijah (bjeh) gledao
ti	gledaš	gledao si	gledaše	pogleda ø / dođe	bio si gledao / bijaše (bješše) gledao
on	gleda	gledao je	gledaše	pogleda ø / dođe	bio je gledao / bijaše (bješše) gledao
mi	gledamo	gledali smo	gledasmo	pogledasmo / dođosmo	bili smo gledali / bijasmo (bjesmo) gledali
vi	gledate	gledali ste	gledaste	pogledaste / dođoste	bili ste gledali / bijaste (bjeste) gledali
oni	gledaju	gledali su	gledahu	pogledaše / dođoše	bili su gledali / bijahu (bjehu) gledali

	FUTUR I.	FUTUR II.	IMPERATIV	KONDITIONAL I.	KONDITIONAL II.
ja	gledat ću	budem gledao	---	gledao bih	bio bih gledao
ti	gledat ćeš	budeš gledao	gledaj	gledao bi	bio bi gledao
on	gledat će	bude gledao	neka gleda	gledao bi	bio bi gledao
mi	gledat ćemo	budemo gledali	gledajmo	gledali bismo	bili bismo gledali
vi	gledat ćete	budete gledali	gledajte	gledali biste	bili biste gledali
oni	gledat će	budu gledali	neka gledaju	gledali bi	bili bi gledali

Može se vidjeti da se neki glagolski oblici sastoje od više riječi, a neki od jedne riječi. Kod onih s više riječi upotrijebljen je pomoćni glagol *biti* ili *htjeti* te glavni glagol. Oblike s više riječi nazivamo **složeni glagolski oblici**, a oblike od jedne riječi **jednostavni glagolski oblici**.

Glagolski pridjev radni ili aktivni tvori se (pijevnim) nastavcima: *-o, -la, -lo, -li, -le, -la*. To su nastavci za razlikovanje muškog, ženskog i srednjeg roda te za jedninu i množinu.

	muški rod:	ženski rod:	srednji rod:
jednina:	<i>gledao</i>	<i>gledala</i>	<i>gledalo</i>
množina:	<i>gledali</i>	<i>gledale</i>	<i>gledala</i>

Glagolski pridjev trpni ili pasivni zapravo je pravi pridjev koji je nastao izravno od glagola. On zato odgovara na pitanje: *Kakav?* Npr. *pospremiti > pospremljen, razbiti > razbijen, ostaviti > ostavljen, pomaknuti > pomaknut...*

	muški rod:	ženski rod:	srednji rod:
jednina:	<i>otvoren</i>	<i>otvorena</i>	<i>otvoreno</i>
množina:	<i>otvoreni</i>	<i>otvorene</i>	<i>otvorena</i>

Od glagola mogu nastati i imenice:

GLAGOLSKE IMENICE	gledanje, spavanje, mišljenje, promatranje, pjevanje, pospremanje...
-------------------	--

Poneka objašnjenja za tvorbu glagolskih vremena:

Imperfekt se tvori samo od nesvršenih glagola. Za tvorbu imperfekta najbolje je zapamtiti glagol *biti* u imperfektu:

bijah, bijaše, bijaše, bijasmo, bijaste, bijahu

(svakako ga morate učiti za tvorbu pluskvamperfekta).

U njemu su sadržani svi mogući nastavci za imperfekt (podebljani su najčešći nastavci).

Aorist se tvori samo od svršenih glagola. Za tvorbu aorista trebamo znati dvije vrste nastavaka:

1. -oh, -e, -e, -osmo, -oste, -oše

2. -h, -, -, -smo, -ste, -še.



Trebamo pokušati oblikovati prvu osobu/lice jednine pa vidjeti završava li na *-oh*.

Ako završava na *-oh*, idu prvi nastavci; ako ne završava na *-oh* (nego na *-ah, -eh, -ih, -uh*), idu drugi nastavci.

Primjer:

- od glagola *doći* prvo lice je ***dođoh***. Onda ide ovako: ***dođoh, dođe, dođe, dođosmo, dođoste, dođoše***.

- od glagola *vidjeti* prvo lice je ***vidjeh***. Onda ide ovako: ***vidjeh, vidje, vidje, vidjesmo, vidjeste, vidješe***.

Futur II. u književnome jeziku postoji samo u zavisno složenim rečenicama, npr. ***Ako budete išli u Zadar, posjetite crkvu sv. Donata.***